

düştü. 1955 sayımında tekrar 10.000'i geçen (12.341) nüfusu 1990'da 18.670'e ulaştı. Meyve, sebze, balıkçılık ve bitkisel yağ üretimi ön plandadır. Son yıllarda turizm sektörü ilerleme kaydetmiştir.

Günümüzde Gelibolu ilçesinin merkez bucağından başka Bolayır ve Evreşe adlı iki bucağı vardır. Yüzölçümü 806 km² olan ilçenin 1990 sayımına göre nüfusu 40.020 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 12, vr. 1^a-13^a; nr. 75, s. 9-36; nr. 434, s. 11-53; nr. 490, s. 18-46; nr. 702, s. 1-12; nr. 724, s. 8-22; TK, TD, nr. 141, vr. 6^b-13^b; BA, KK, nr. 2666; BA, MAD, nr. 339, s. 80-99; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, TD, nr. 0.79; H. J. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında: 1394-1427* (trc. Turgut Akpınar), İstanbul 1995, s. 100; R. G. de Clavijo, *Anadolu, Orta Asya ve Timur* (trc. Ömer Rıza Doğrul, s.nşr. Kâmil Doruk), İstanbul 1993, s. 36-37; Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. V. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 9; Enverî, *Düstûnâme* (Mélîkoff), s. 61-62; *Kânûnnâme-i Sulţânî ber-Mücebi 'Orf-i 'Osmânî* (nşr. R. Anhegger — H. İnalıcık), Ankara 1956, s. 46, 63, 79; İbn Kemal, *Tevârîh-i Âli-i Osmân*, II, bk. İndeks; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 41, 47, 75, 77, 133, 147, 158; N. Nicolay, *The Navigations into Turkie*, London 1585, vr. 44^b-45^b; Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-tevârîh*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2429, II, vr. 242^a-247^a; J. M. Jouannin — M. J. van Gaver, *Turquie*, Paris 1840, lv. 5; Ph. de Frasnecanay, *Le voyage du Levant*, Paris 1897, s. 155-156; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 315-321; *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi: 1608-1619* (trc. H. Andreasyan), İstanbul 1964, s. 20; Ch. d'Arvieux, *Mémoires*, Paris 1735, IV, 442-443; J. Thevenot, *1655-1656'da Türkiye* (trc. Nuray Yıldız), İstanbul 1978, s. 51; E. Raczyński, *1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat* (trc. Kemal Turan), İstanbul 1980, s. 150-156; *Sainâme-i Vilâyet-i Edirne* (1309), s. 326-333; a.e. (1310), s. 597-624; a.e. (1317), s. 472-474; a.e. (1319), s. 1084-1086; Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhtî İctimât Coğrafyası: Gelibolu Vilâyeti*, İstanbul 1925; Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938; a.mlf., "XVI ncı Asrın İlk Yarısında Gelibolu", *TM*, V (1936), s. 291-306; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, bk. İndeks; Mehmet Alemardoğlu — Mehmet İrdesel, *Târîhî, Coğrafi, İktisâdî ve Turistik Yönleriyle Gelibolu*, Gelibolu 1964; *The Catalan Chronicle of Francisco de Moncada* (trc. F. Hernández), El Paso 1975, bk. İndeks; H. J. Kornrumpf, *Die Territorial Verwaltung im Östlichen Teil der europäischen Türkei*, Freiburg 1979, s. 153, 173, 268-270; İbrahim Sezgin, *1475-1530 Yıllarında Gelibolu Kazası* (yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, bk. İndeks; B. Lewis, "1641-1642'de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnâmesi" (trc. F. Selçuk), *VD*, sy. 3 (1956), s. 99; *RE*, X/2, s. 1659-1660; Halil İnalıcık, "Gelibolu", *EİT* (İng.), II, 983-987.

FERİDUN EMECEN

GELİBOLU MEVLEVİHÂNESİ

XVII. yüzyıl başlarında kurulan Mevlevî âsitânesi.

On beş Mevlevî âsitânesi içinde hem en geniş araziye, hem de en büyük ve haşmetli semâhâneye sahip olanıdır. Binlerinden bugüne kalanlar, Hamzakoy'daki askerî bölge içinde ve deniz kenarına yakın bir alanda bulunan semâhâne-türbe binası ile iki taçkapıdan ibarettir.

Mevlevîhânenin bânisi ve ilk postnişini, yeniçeri ağalarından Kara Hasan Ağa'nın oğlu Ağazâde Mehmed Hakîkî Dede'dir. Sâkıb Dede'nin *Sefîne*'sinden öğrenildiğine göre (II, 26-37) Ağazâde gençliğinde malını mülkünü kardeşi Âsaf Ağa'ya bağışlayıp dünya ile ilişkisini kesmiş ve Konya Mevlânâ Dergâhı'nda I. Bostan Çelebi'nin müridi olup çile çıkarmıştır. Uzun yıllar matbah-ı şerifte hizmet ettikten sonra hilâfet alıp maceralı bir seyahatin arkasından Gelibolu'ya dönmüş ve şehrin ortasında bulunan Ahî Devle Zâviyesi'ne yerleşip sohbet toplantıları tertip ederek *Meşnevî* dersleri vermeye başlamıştır. Ancak talep fazlalığına karşın zâviye yetersiz kalmış, Ağazâde de kardeşi Âsaf Ağa'nın iade ettiği malları ve tanıdıklarının yardımıyla bu zâviyenin yanına, sonradan kendisinin de defnedildiği yerde (bugünkü mevlevîhânenin bulunduğu mevki) bir "âyin-i Mevlevî hankahı" inşa edip ölümüne kadar (1063/1653) bu dergâhin postnişinliğini ifa etmiştir. Mevlevîhânenin son şeyhi Mehmed Burhâneddin Dede-Efendi'nin anlattığına göre ise (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, nr. 65/6) Ağazâde'nin Gelibolu'ya dönüşünde Solakzâde Mehmed Ağa kendi mescidine bitişik iki odayı ona vermiş, bundan sonra ders ve sohbetler burada, âyinler de mescidde icra edilmiştir.

Zamanın kaptan-ı deryâsı Ohrili Hüseyin Paşa Akdeniz seferinden dönerken Gelibolu Mevlevîhânesi'ne uğrayıp kerâmetleriyle meşhur olan şeyh Ağazâde Mehmed Dede'ye intisap etmiş ve ondan yakında sadâret mührünün kendisine verileceği haberini almıştır. Hüseyin Paşa vezîriâzam olduktan sonra (Mart 1621) Beşiktaş Mevlevîhânesi'ni yaptırıp Mehmed Dede'den ilk postnişin olmasını istemiş, böylece her iki mevlevîhânenin meşihatini birlikte yürütmeye başlayan Mehmed Dede, ikisinde de çar-

şambaya rastlayan mukabelelere mü-nâvebeli olarak iştirak edebilmek için küçük bir yelkenliyle Gelibolu-İstanbul arasında gidip gelerek bir haftasını Beşiktaş'ta, bir haftasını Gelibolu'da geçirmiştir. Ancak Hüseyin Paşa'nın II. Osman'la birlikte öldürülmesinin (Mayıs 1622) arkasından Beşiktaş Mevlevîhânesi postnişinliğini bırakıp Gelibolu'da kalmıştır. Sâkıb Dede'ye göre daha sonra, babası Kara Hasan Ağa'nın yanında yetişen IV. Murad'ın vezîriâzamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa Mehmed Dede'nin maddî ve mânevî koruyucusu olmuş, kardeşi şair Sîneçâk Osman Dede bir müddet Mehmed Dede ile birlikte Gelibolu Mevlevîhânesi'nde kalmıştır. Evliya Çelebi de Ağazâde'nin ders ve sohbetlerinde bulunup mübarek ellerini öptüğünü yazmaktadır (*Seyahatnâme*, V, 317).

Vakfiyesi ele geçemediğinden mevlevîhânenin kuruluş tarihi kesin olarak belli değildir. Bununla birlikte Ohrili Hüseyin Paşa'nın vezîriâzam olmasından (1621) önceki bir tarihte kurulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bazı yazarların verdiği 1667 tarihi yanlıştır. Arşiv kayıtlarına göre Ağazâde'den sonra sırasıyla Âsaf Ağa'nın oğlu ve divan sahibi Sâbir Pârsâ (ö. 1679), Ağazâde'nin halifesi Kalender Mahmud, Abdülkadir, Rahmetullah (ö. 1713), Mehmed, Abdülkerim, Bosnevî Mehmed (ö. 1750), Mustafa b. Bosnevî Mehmed, Mehmed b. Mustafa, Lutfullah, Hüseyin b. Mustafa (ö. 1796), bunun oğlu Ali İzzet, bunun oğlu ve Galata Mevlevîhânesi'nin şeyhi Ahmed Celâleddin Dede'nin babası Hüseyin Azmî (1868'de Kahire Mevlevîhânesi postnişinliğine tayin edildi), onun kardeşi Mehmed Hüsameddin (ö. 1885), oğlu Mustafa Dâniş (ö. 1896) ve bunun oğlu son şeyh Mehmed Burhâneddin Dede (ö. 1954) meşihat makamında bulunmuşlardır.

II. Mustafa döneminde Lapseki'deki Bayramdere mezraasının hâsılatı mevlevîhâneye tahsis edilmiş, III. Mustafa zamanında 1766'daki depremden büyük hasar gören yapılar 5833,5 kuruş harcanarak onarılmıştır (1767). Bu tamirata ait keşif raporundan (BA, MAD, nr. 3160, s. 618-619) külliye'nin o zamanlar küfeki taşından minareli, kiremit örtülü ve bakır alemlî, iki katlı bir semâhânesinin bulunduğu; semâ meydanı döşemesiyle mahfel, merdiven ve kürsünün ahşaptan yapıldığı; üst katın giriş kapısının saçaklı ve duvarların nakışlı olduğu; semâhânenin bir yanında kadın mah-

feli, divanhâne, ocaklı köşk, diğer yanın-
da cephesi abdest musluklu, altı derviş
hücreleriyle şeyhe mahsus sofalı iki oda,
kütüphane ve divanhânenin yer aldığı
öğrenilmektedir. Mevlevîhâne, III. Selim
dönemine rastlayan 1805 yılında 8974
kuruş harcanarak Kalyoncuzâde Musta-
fa Efendi tarafından tekrar tamir etti-
rilmiş ve buraya II. Mahmud Lapseki'ye
bağlı Güreci karyesi, Abdülmecid de
Çâmhâs ve Çeltikçi timarlarını vermiş-
lerdir. Daha sonra Abdülmecid, 47.430
kuruş harcama ile harap binaları geniş-
leterek yeniden inşa ettirmiş ve avlunun
doğu taçkapısı üzerine 1256 (1840) tari-
hini taşıyan güneş ışıklı-tuğralı kitâbe-
yi koydurmuştur. 1850-1851'de 95.390
kuruş sarfıyla yeniden tamir-tâdil edil-
miş ve bu faaliyetin kitâbesi de batıda-
ki taçkapının ön cephesine yerleştiril-
miştir. II. Abdülhamid tarafından 1899-
1900 yıllarında semâhâne-türbe bina-
sının yenilendiği, türbenin ve semâhâ-
nenin kapılarındaki kitâbelerden anla-
şılmaktadır. Batıdaki avlu taçkapısının
arka cephesinde bulunan kitâbeden de
mevlevîhâneyi "kâ'betü'l-üşşâk-ı sâni"
(ikinci Mevlânâ Dergâhı) haline getiren son
büyük onarımın 1908'de tamamlandığı
öğrenilmektedir.

Mevlevîhânedeki 1849'dan itibaren, der-
viş ve fakirlerin yemek masraflarına har-
canmak kaydıyla mukâtaa ve timar be-
delinden tahsis edilen 13.620 kuruşla
haftada iki akşam bütün Gelibolu fa-
kirlerine yemek verildiği bilinmektedir.
1911'de burada on altı hücrenişin der-
vişle beş matbahnişin (çilekeş can) ika-
met ediyor, görevli kadrosu sertabbah,
mesnevihan, türbedar, neyzenbaşı ile
muavini, kudümzenbaşı, duahan, na't-
han, kazancı dede ve serhücrenişinden
oluşuyordu (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi,
nr. 65/6). I. Dünya Savaşı sırasında bu-
ranın son şeyhi Burhâneddin Dede, yedi

dervişle birlikte Dördüncü Ordu emrin-
deki Mevlevî alayına katılıp üç yıl Şam'-
da kalmıştır. Bundan sonra Gelibolu düş-
man işgali altına girdiği için mevlevîhâ-
nenin tarihçesi karanlıktır. Bu dönemde
cephanelik olarak kullanılan semâhâne-
türbe binasındaki sütunlar üzerinde iz-
leri görülen kalın kelepçelerden ahşap
kirişlere taşıldığı anlaşılan asma kat
halindeki mahfiller ve merdiveniyle ze-
minin döşeme tahtaları sökülüş, san-
dukalar kaldırılıp türbe tabanı toprak
haliyle bırakılarak semâhâne tabanı be-
tonla kaplanmış, kuzeydeki semâhâne
giriş kapısına beton briket örülüş ve
semâhânenin asma kat mahfillerine çı-
kan çifte kanatlı iki merdivenin arasın-
daki boşluklar gözetleme kulesi haline
getirilmiştir. Eski resimlerde görülen
ana binanın türbe girişi önündeki hâ-
mûşânla (kabristan) avlu taçkapılarının
tuğralı üçgen alınlıkları ve çatıdaki Mev-
levî sikkeli alem tahrip edildiğinden gü-
nümüze ulaşmamıştır.

Geniş bir araziye ve kâgîr bir semâha-
neye sahip olan mevlevîhâne, bulundu-
ğu stratejik ve müstahkem mevkiinden
dolayı halen askerî garnizon olarak kul-
lanılmaktadır. Yıkılan mescidle müşte-
milâtının yerine bir askerî hastahane ve
ek hizmet binaları inşa edilmiş, askerî
malzeme deposu olarak kullanılan se-
mâhâne-türbe binasının 1980'den ön-
ce geçirdiği çatı ve cephe onarımı sıra-
sında güney cephesi kesme taşla yeni-
den kaplanmış, batıdaki semâhâne alt
ve üst mahfel kapıları pencereye dönü-
ştürülüş, pencerelere de petek revzen
ve korkuluklar takılmıştır. 1994 yılında
bina Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafın-
dan satın alınarak çatısının onarımına
başlanmıştır.

Zamanında bir mescid, zengin kütüp-
hane, altmış odalı harem dairesi, geniş
yemekhaneye, bir han ve bir mektebe

sahip olan mevlevîhâne külliyesinin dış
durumu, ancak XX. yüzyıl başında çeki-
len bir kartpostalla diğer bazı resimler-
den anlaşılmaktadır. Düz ve تنها bir
mevkide kurulan mevlevîhâne yaklaşık
33.000 m² bir alana sahip olup ihata du-
varı ile çevriliydi. Batıdaki sokaktan yu-
varlak kemerli, sütunları korint başlıklı
mermer taçkapıyla 1000 m²'lik avluya
giriliyordu. Avlunun kuzeyinde kiremit
örtülü kesme taştan yapılmış semâhâ-
ne-türbe binası ve onun güneyinde hâ-
mûşân yer almaktaydı. Hâmûşânın doğu-
sundaki diğer taçkapıdan minareli mes-
cid, derviş hücreleri, selâmlık ve harem
dairesiyle güneye inen kiremit örtülü di-
ğer bina topluluğuna geçiliyordu. Muh-
temelen yerli gayri müslim ustaların ese-
ri olan semâhâne-türbe binasının iç ve
dış süslemeleri, II. Mahmud dönemi so-
nu-Abdülmecid dönemi başında devam
eden taşra Türk empire (ampir) üslubu-
nun tipik örneklerindedir. Tanzimat dö-
nemi devlet daire veya idâdîlerini andı-
ran 12 m. yüksekliğindeki cepheler ya-
tay bir yalın silme ile ikiye bölünmüş,
üst yarısı yüksek altıklık ve korint baş-
lıklı sütunçeler, alt yarısı da plastrlarla
düşey bölümlere ayrılmıştır. Her bölü-
mde altı üstlü iki sıra halinde düz silmeli
ve üçgen alınlıklı büyük dikdörtgen pen-
cereler yer almaktadır. Üst pencereler,
diş kesimli saçak kornişinin altında bu-
lunan üç bölümlü ve yuvarlak dilimli bi-
rer kemer olarak düzenlenen yüzeylerin
ortasına yerleştirilmiştir. Bu düzen bi-
nanın dört cephesinde tekrarlanarak de-
vam etmekte, sadece kapılar ve eskiden
mevcut olan batıdaki çift kanatlı iki mer-
divenle kesilmektedir. Semâhâne-tür-
be, aynı dikdörtgen planlı kitle (28,6 ×
35 m.) içine alınarak diğer bölümlerden
tecrüt edilmesi bakımından, farklı mal-
zemeye sahip olmasına rağmen Yenika-
pı ve Bahariye mevlevîhânelerinin asma
galeri katlı ahşap türbe-semâhâne iki-
lisinin plan tipine uymaktadır. İç mekân,
birbirine kemerlerle bağlanan on beş sü-
tunun taşıdığı sekiz bağıdâdî kubbe ve
aralarındaki düz tavan bölümleriyle ör-
tülü olup iki sıra halinde kırk dört pen-
cere ile aydınlatılmıştır. Hepsi korint baş-
lıklı olan sütunlardan doğudaki altı ta-
nesinin taşıdığı 9,5 m. çapındaki orta
kubbe ile köşelerde yer alan 8 m. çapın-
daki iki kubbenin örttüğü türbeye (13,5 ×
26 m.) güneye açılan ta'lik kitâbeli kapı-
dan girilir. Semâhâne kısmının (18,8 ×
26 m.) doğusunda ise dokuz sütunun ta-
şıdığı 18,78 m. çapındaki orta kubbeyle

Gelibolu Mevlevîhânesi ve içinden bir görünüş - Çanak Kale

örtülü semâ meydanı, 4,5 m. çapında birer kubbenin örttüğü mihrap önü mahalli ile karşısındaki içine eskiden asma kat mutrip mahfilinin yerleştirildiği mekân ve iki köşesi 8 m. çapında birer kubbeyle örtülü eski iki katlı asma ziyaretçi mahfili yeri bulunmaktadır. Semâhânenin, mevcut hatıl izlerinden zamanında, kapının üstüne rastlayan kısmının mutrip heyetine ait bir asma kat mahfiliyle çevrili olduğu ve buraya kapının yanında bugün izleri görülen ahşap bir merdivenle çıkıldığı anlaşılmaktadır. Alt ve üst kat ziyaretçi mahfillerine ise dışarıdaki çift kollu iki beyzî merdivenin altında ve üstünde bulunan bugün pencereye dönüştürülmüş iki kapıdan girilmekteydi. 18,78 m. çapındaki ahşap döşemeli semâ meydanı, Mevlevî âyini icrasına uygun olarak ya dairevî veya dokuzgen planlı olup dokuz sütun arasına yerleştirilmiş alçak bir korkulukla sınırlanmış ve Yenikapı ve Bahariye mevlevîhânelerinde olduğu gibi türbe kısmından yüksek bir korkulukla ayrılmış bulunuyordu. 1767 yılına ait tamirat keşif raporuna ve eski bir kartpostalındaki resme göre semâhâne, Selânik Mevlevîhânesi semâhânesindekilere benzeyen saçaklı kapılara sahipti. Yaşlıların ifadelerinden, türbe kapısından 6 m. kadar içeride Ağazâde Mehmed Dede'nin medfeninin yer aldığı mahzene inen beş basamaklı bir merdivenin bulunduğu öğrenilmektedir. 7,74 m. yüksekliğindeki azametli mermer mihrabın nişi, yıldız bordürlü ve ortası abartılmış üç dilimli geniş silmeli bir kemerle çevrilidir. Nişteki kırmalı sarı mukarnasın altı, bordo rengi saçaklı ve kordonlu perde motifliyle süslüdür. Köşeliklerdeki Türk empire üslubu özelliği gösteren şualı iri güllerle yanlarındaki çift sütunçe başlıklarının sarkık uçlu yaprak çelenkleri yaldızlıdır. Yer yer alçısı dökülmüş bağdâdî kubbelerin canlı kalem işlerinde hâkim renkler mavi ve kiremidî olup dilimlere bölünen kubbe yüzeyleri, gölgeli bir üslûpta yapılan ortalarda soyut bitkisel motiflerle, kenarlarda ise kurdele, kordon, âşık yolu gibi Türk empire motifleriyle süslenmiştir. Semâ meydanının üzerindeki büyük kubbenin eteklerinde yirmi pafta içine ta'lik hatla yazılmış Yenikapı, Bahariye ve Kütahya mevlevîhânelerinin semâhâne kubbe eteklerinde de bulunan ve semânin mânevî değerini anlatan, "Dâni semâ çe büved?" (Semâ nedir, bilir misin?) mısraı ile başlayan Farsça beyitler dikkat çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Kırmızı Rumeli Defteri*, nr. 725, s. 493, 494, sıra 492 (1054/1644-45, 1067/1656-57 tarihli vakıf kayıtları); VGMA, *Defter*, nr. 174, sıra 2268-2269; VGMA, *Edirne Defteri*, nr. 174, sıra 2268, 2269; BA, *Cevdet-Evkaf*, nr. 23342 (1180-81/1766-67 tarihli), nr. 734 (1219/1804-1805 tarihli); BA, *MAD*, nr. 3160, s. 618-619 (1178-82/1764-68 tarihli keşif ve tamir defteri); BA, *İrade Meclis-i Vâlâ*, nr. 6589 (1267/1850-51 tarihli); Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, nr. 65/6, 65/8 (1327 r./1911 tarihli); nr. 90 (1328 r./1912 tarihli); Naîma, *Tarih*, II, 221-224; IV, 54; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 317; Sâkıb Dede, *Sefîne*, II, 26-37; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi ilâvesi, nr. 109, vr. 1°; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 8-9; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 104-109; *Osmanlı Müellifleri*, II, 7; Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu Yöresi ve Tarihi*, İstanbul 1938, s. 61; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 374-375, 387-389; Mehmet İrdesel, *Gelibolu'yu Tanıyalım: Tarihi ve Turistik Rehber*, İstanbul 1967, s. 46, 53; Serap Özer, *Gelibolu'daki Türk Mimarî Eserleri* (lisans tezi, 1967), İÜ Ktp., T, nr. 4543, s. 17-18; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 158, 248, 314, 334, 339; Ş. Bârihüda Tanrikorur, "Türk Kültür ve Mimarlık Tarihinde Mevlevîhâne'nin Yeri ve Önemi", *SÜ 3. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 12-14 Aralık 1988*, Konya 1989, s. 61-71; Ramazan Eren, *Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri*, [baskı yeri yok] 1990, s. 86, 91; Erdiç Parla, "Gelibolu Mevlevîhânesi", *İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, sy. 11-12, İstanbul 1980, s. 51-54; "Mevlevîhâneye Hayat", *Güneş*, İstanbul 8 Aralık 1987; Ali Bayramoğlu, "Tel Örgüler Ardında Bir Mevlevîhâne", *Nokta*, sy. 12, İstanbul 1991, s. 72-73; R. Ekrem Koçu, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *İst. A*, V, 2585-2587; M. Baha Tanman, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DİA*, V, 553-554; Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DBİst. A*, II, 168.

BÂRİHÜDA TANRIKORUR

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ

(bk. ÂLÎ MUSTAFA EFENDİ).

GEMİ

Divânü lugâti't-Türk'te belirtildiğine göre gemi kelimesi Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde kemi, diğerlerinde kimi şeklinde kullanılıyordu (III, 236). Ancak bu tabirlerle nehir vasıtaları kastedildiği için kemi / kiminin bir çeşit kayık olması muhtemeldir. İlk gemilerin tomrukları ağaç lifleriyle birleştirmek suretiyle sal şeklinde yapıldığı, ardından ağaç gövdelerinin oyularak kayıkların elde edildiği, daha sonra da kürek ve rüzgâr yardımıyla hareket eden yelkenli gemilerin meydana getirildiği sanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de gemi karşılığı olarak *sefîne*,

fülk, *câriye* (çoğulu *cevârî* ve *câriyât*) kelimeleri kullanılmaktadır. Hz. Nüh, Hz. Mûsâ ve Hz. Yûnus'un kıssalarında geminin önemli bir yer tutmasından insanlığın en eski devirlerinden itibaren bilindiği anlaşılmaktadır. Hz. Nüh ve çevresindeki inananlar tûfan sırasında kendisinin tahtalardan (el-Kamer 54/13) inşa ettiği gemiye binerek kurtulmuşlardır (Hüd 11/37-38; el-Mû'minün 23/27). Bu geminin "sâc" denilen bir ağaçtan yapılmış (*Mecma'u't-tefâsîr*, III, 322) 60 m. uzunluğunda, 38 m. eninde ve su seviyesinden itibaren 23 m. yüksekliğinde üç katlı bir yelkenli olduğu rivayeti yanında vapur türü buharlı bir gemi olduğu da ileri sürülmüştür (Elmalılı, IV, 2780). Hz. Mûsâ'nın Hızır ile birlikte çıktığı yolculuğun bir bölümünde Hızır bindikleri gemiyi yaralamak suretiyle onu zalim bir hükümdardan el koymasından kurtarmıştır (el-Kehf 18/71, 79). Hz. Yûnus da kendisine itaat etmeyen halkından uzaklaşmak için bir gemiye binerek yurdundan ayrılmıştır (es-Sâffât 37/140). Kur'an-ı Kerim'de yer alan gemiyle ilgili diğer bilgiler ise gemilerin deniz üzerinde rüzgârın tesiriyle dağlar gibi gitmesinin Allah'ın varlığına delâlet ettiği (eş-Sûrâ 42/32), denizde yüzüp gitmeleri için gemileri insanların emrine ve hizmetine verdiği (İbrâhim 14/32; el-Bakara 2/164)

IX. yüzyıla ait bir Arap gemisi

